

NO61

Markus Dvinjaninov

NO61

Detox

Lavastajad Kristina Paškevicius ja Krista Köster
Kunstnik Reet Aus
Valguskujundus Ants Kurist, Siim Reisspass
DJ Rene Köster

Laval
Jaanika Arum
Markus Dvinjaninov
Marian Heinat
Linda Kolde
Rea Lest
Jörgen Liik
Veiko Porkanen
Helena Pruuli
Jarmo Reha
Reimo Sagor
Simeoni Sundja
Ragnar Uustal
Kärt Tammjärv
Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia Lavakunstikooli XXVI lend
DJ Rene Köster

Aitäh Maret Nukke, Toivo Übi, Taavet Jansen

Kasutatud muusika autorid: Max Richter, Harold Budd, Brian Eno,
Trentemoller, Chemical Brothers, S.U.N. Project, Dusty Kid, Erphun,
Cosmin TRG, Simian Mobile Disco, Ben Sims Medicine Drum, Aioaska,
Astrix, Sunstryk, Astral Project, Shpongle, Hatikwa

Kursuse juhendaja Tiit Ojasoo

Etendub ühes vaatuses
Esietendus 17. detsembril 2012 Teater NO99s

Lavastusala juhataja Kairi Mändla
Inspitsiendid Ülle Hertmann, Katrin Arendi
Pealavameister Reigo Tammjärv
Lavameistrid Risto Roosaar, Ivar Villers, Aidan Piir
Heliinsenerid Raido Linkman, Mihkel Tomberg
Valgusinsenerid Ants Kurist, Siim Reisspass
Kostümeerijad Moonika Lausvee, Anu Jääts
Õmblejad Maimu Meritee, Sirje Kiil
Grimm Gristina Krüger, Kaia Pihlak, Nele Pandis
Kava fotod Tiit Ojasoo
Kava kujundamine Martin Pedanik
Teatri direktor-loominguline juht Tiit Ojasoo

Reimo Sagor

Marian Heinat

Veiko Porkanen

Ragnar Uustal

49

ma tulen
ja sa näed mind
ja ma tantsin

siksakis nagu sääsk
pea heidetud taha
olen nagu õhku tõusnud kivi

ma tantsin
õhu labürindis ja panen
selle tulise väega liikuma

teokoja kaarja
raja sees üles
ja alla väljasirutatud silmadega

neli silma
kaheksa otsaga
aeglaselt kõigis seitsmes suunas

ma tantsin
üles ilma kohale ja laskun
maha sinu pealae tipule

poen sinu kõrvadest
sisse nagu häääl
ja levin sinu kõhukoopas nagu leek

ajan su riista
nii püsti
et jääd tema külge vibuna rippuma

kihutan su seemne
välja sinu seest
ja teen sellest taevasse pilved

ma tantsin
sinu juustes
naha vahel jalataldade all

tõmban su uuesti
oma ümmargusse üska
ja sünnitan uuesti maa peale

ümmarguses emakojas
kasvab su ihule
sile ja õrn särav läbitungimatu nahk

ma tantsin
põksuma trummid
ma tantsin mustri ja muusika

veeuputuse tantsin
ja tantsin vee
ma tantsin maailma loomise

ma tantsin inimesed
ja loomad
ja päikese kõrge kaheksakanna

ma tantsin olemise
ja surma
ma tantsin tundmise nägemise

tantsin
loomise loomise

Jörgen Liik

Rea Lest

Jarmo Reha

Linda Kolde

Jaanika Arum

Uzume transs

Jaapan

Päikesejumalanna Amaterasu varjus taevasesse kivikoopasse, sest tema vend Susa-no-wo oli teda korduvalt solvanud. Maailm jäi pimedusse – kurjade õiste jõudude kätte. „Seetõttu valitses pidev öö ja igal pool võis kuulda lugematute jumaluste kaebeid, mida oli nii rohkesti nagu suvel kärbsed; ning ilmsid mitmesugused hädad.” Selle tagajärjel kogunes loendamatu hulk jumalusi kuivanud jõe sängi pühale kokkusaamisele. (Kuivanud jõe säng on traditsiooniline teatrietenduste toimumise koht – nii ka tänapäeval.) Jumalused – keda nimetati *kami*'deks ja kes olid Jaapani rahva eelkäijad – otsustasid tuua päikesejumalanna välja tema taevasest kivehitisest. Selleks korraldasid nad riituseid, millest mõned põhinesid sarnasusmaagial¹. Näiteks tõid nad kokku kuked, panid nad kirema ja lootsid, et päike tõuseb. Seejärel seadsid nad valmis rauast peegli ja kaheksa jala pikkuse² nõõri viiesaja kalliskiviga ning manasid esile kaks jumalust, et need eemaldaksid isaselt põdralt terve õlaluu ja vaataksid maagia abil tulevikku, kasutades taevast papaiapuud. Nad kaunistasid pühapaiga välja juuritud *sakaki*-puudega (ld *Cleyera japonica*) ning riputasid puude ülemistele okstele pikad helmestega nõõrid, keskmistele okstele peegli ja alumistele valget ja sinist *nikite*-riiet.

Nikite sümboleeris oletatavasti riisi ja puuvilja ohvriande ning hiljem muundus see motiiv valgeteks ja värvitud paberiribadeks, mida võib endiselt näha šintoistlikes pühapaikades.

Kui paik oli ette valmistatud, siis jumalanna Uzume „keerask oma käised üles ja kinnitas need taevase *pi-kagē*-väädi, sõlmis oma pea ümber taevase *ma-saki*-väädi, sidus kokku *sasa*-lehtede kimbud ja võttis need kätte, keerask taevase kivikoo ees ämbri ümber ja hakkas selle peal trampima, tekitades valju heli. Seejärel valdas teda jumalikkus. Ta paljastas oma rinnad ja lükkas seeliku suguelunditest allapoole.” Sel hetkel naeris kogu publik üheskoos.

Mõned tõlgendajad on välja pakkunud teooria, et valju ja võimas naer oli tseremoniaalne vastus – rituaali osa –, mitte reaktsioon koomilisele ja siivutule lahtiriiumisele. Teisisõnu, sarnasusmaagia põhimõtete kohaselt väljendati rõõmu, mida kogetaks siis, kui päike tuleks uuesti välja, et sundida jumalat andma neile rõõmu tekitavat objekti. Teised tõlgendajad arvavad, et justnimelt tantsu siivutus kutsus esile siira ja tugeva naeru. Nende õpetlaste meelest sümboliseerib suguorganite meelelahutuslik näitamine teatrietenduse müütilist sündi – hetke, mil organite soojätkamisfunktsioon pannakse teadlikult kõrvale

¹ ingl *sympathetic magic* – primitiivne või maagiline rituaal, kus kasutatakse objekte või tegevusi, mis sarnanevad või on sümbolsest seotud sündmuse või isikuga, mida tahetakse mõjutada. (Oxfordi inglise sõnaraamat)

² umbes 2,5 meetrit

ning avastatakse ja tähistatakse suguorganite „teatraalset kasutust meelelahutuse nimel”. Selle teooria kohaselt on siivutus põhielement, millest sünnib teatrietendus.⁶

Amaterasu, tundes hämmastust ja huvi, avas koopa. Teda meelitas peegel ning ta astus välja. Seega andis ta maailmale tagasi päikese, valguse ja soojuse allika.

Mõned õpetlased näevad Uzume müüdis tüüpiliste riituste ja tseremooniade mõjusid, mida on sooritatud päikesevarjutuse aegadel vanades Assami, Birma ja Lõuna-Hiina traditsioonides ning Kagu-Aasia vähemusrahvaste hulgas. Samuti kinnitab see nende meelest võimlust, et osade Jaapani primitiivsete põliskasukate rituaalid pärinesid mainitud rahvusgruppideelt. Teised õpetlased rõhutavad aga seost Korea ja Põhja-Aasia šamanistlike kultuuridega.

Izanagi ja Izanami

Meessoost ja naissoost loojad-*kami*'d³. Paljud jumalused ilmnesid kaosest. Viimased kaks neist olid Izanagi ja tema naissoost paariline Izanami⁴. Varem tekkinud jumalused – keda kutsutakse samuti *kami*'deks – manasid nad esile, et Izanagi ja Izanami looksid kaosest maailma ja valitseksid selle üle. Ülesande täitmiseks anti neile kalliskividega kaetud oda Ama-no-Nuboko.

Izanagi ja Izanami seisid Hõljuval Taevasel Sillal, vaatasid allpool laiuvat vormitut välja ning ei teadnud, mida teha. Lõpuks tegi Izanagi ettepaneku, et nad võiksid proovida odaga segada „meeldivalt lõhnavat niiskust”, mis oli silla all. Seda nad tegid. Kui nad olid oda välja tõmmanud, langes oda otsast tilk, millest moodustus Onogoro saar, kuhu kaks jumalust seejärel laskusid.

Nad otsustasid rajada sinna oma kodu. Nad ehitasid Väerika Taevase Samba ümber maja – Kaheksa Mõõdu Palee. Seejärel otsustasid nad tekitada saarele rahva. Izanagi pööras vasakule ja hakkas ümber samba kõndima ning Izanami pööras paremale ja tegi sama. Ümber samba kõndides kohtusid nad üksteisega. Izanami ei suutnud end tagasi hoida ja hüüdis „Oo, milline nägus noormees!” Izanagi oli meelitatud ja vastas: „Oo, milline nägus neiul!”, kuid lisas, et naisele pole kohane tervitada meest enne, kui mees tervitab naist. Nad ei teadnud, mida edasi teha, kuid siis õpetasid kaks västrikut neile loomisakti. Izanami sünnitas varsti lapse, aga kuna ta oli rääkinud enne abikaasat, siis laps Hiruku oli kole, luutu ja jäsemetu nagu kaan. Izanagi ja Izanami tundsid vastikkust, panid lapse roost paati ja proovisid uuesti. Aga jälle sündis koletis.

3 *kami* – kohalik jumalus *šintoismis, algupäraselt mistahes püha ese või paik. Enamasti esinevad k-d loodusobjektide (puud, mäed, veekogud) jumalate või kaitsevaimudena, kuid nad võivad olla ka jumalikustatud isikud. Jaapani budismis said k-dest Buddha *seadmuse kaitsjad. (Ida mõtteloo leksikon).

4 „Izanagi” ja „Izanami” tähendavad otsetõlkes „Tema, kes kutsub”, ainult Izanagi on meessoost „tema” ja Izanami naissoost. (Lõik algtekstist)

Jumalused läksid Taevasilla kaudu üles ja küsisid nõu. Vanemate jumalate sõnul oli probleem selles, et Izanami – naine – oli tervitanud oma meespaarilist enne ning see oli loodusseaduste vastane. Karistusega puhastatud, laskusid Izanagi ja Izanami tagasi maale. Nad hakkasid uuesti ümber samba kõndima – mees paremale ja naine vasakule. Seekord tervitas Izanagi oma abikaasat enne, öeldes „Milline meeldiv neuu!”, mispeale Izanami vastas sobivalt. Soojätkamine oli viljakas. Izanami sünnitas saared Awaji, Shikoku, Oki, Kyushu, Tsushima ja lõpuks kõige suurema saare Honshu. Nad nimetasid vastloodud maad Oyashima-kuni'ks – Kaheksa Suure Saare Maaks. Izanami sünnitas seejärel kiiresti ja järgemööda ülejäänud väiksemad saared, mis ümbritsesid peamisi saari, ning sünnitas ka kõige olulisemad *kami*'d – mere, sadama, tuule, puude, mägede ja teiste objektide kohalikud kaitsevaimud.

Seda õnnelikku sündmust häiris tule-*kami* – Kagut-suchi-no-kami – sünd. Tule-*kami* eredalt lõõmav keha kõrvetas sündimise käigus ema. Izanagi tegi suurimaid pingitusi, et elustada oma naine, kuid lõppkokkuvõttes polnud ta edukas. Kui Izanami suri, siis tema jäsemetest tekkisid mitmesugused *kami*'d. Izanami surm, tema keha lagunemine ja sellega kaasnev sügav kaotusvalu olid vastloodud maailma esimesed kogemused. Nii lõppes Jaapani jumalik loomine.

Pisarad, mida Izanagi valas oma naise surma tõttu, tekitasid täiendavaid jumalusi. Kui Izanagi nägi vastsündinud tule-*kami*'t, kes oli põhjustanud Izanami surma, tõmbas ta vihaseks välja oma mõõga ja lõi imiku pea maha. Mõõgal voolav veri tõi esile kaheksa võitlus-*kami*'t, kelle hulka kuulusid oluline Takemikazuchi-no-kami ja temaga samaväärne Futsunushi-no-kami. Imiku kehast ja jäsemetest ilmusid veel kaheksa raevukat mägede ja raua-*kami*'t.

Pärast pikka leinaperioodi tegi Izanagi kindlameelse otsuse minna Yōmi'sse, surnutemaale, et päästa oma naine. Olles rännanud pikalt läbi järksade paikade, silmas ta suurt ja uhket maja ning pidas seda oma sihtpunktiks. Ehitise peavärvat valvasid deemonid, kuid Izanagi hiilis hoopis valvamata tagasissekäigu juurde. Ta nägi lossi sees oma naist ja kutsus teda nimepidi. Nad tervitasid üksteist armastavalt. Izanagi palus oma naisel kaasa tulla, et nad saaksid lõpule viia loomisakti, milleks olid neid kohustanud vanemad *kami*'d. Izanami vastas, et ta tahaks Izanagile kuuletuda, aga ei saa kahjuks naasta, sest oli söönud Yōmi's viibides toitu.

Izanagi anus, et naine mõtleks ümber, ning lõpuks nõustus Izanami minema häärberi sisse ja küsima sealsetelt kohavaimudelt, kas leidub mingisugune viis naasmiseks. Enne aga hoiatas Izanami oma meest, et too ei läheks vahepeal mitte mingil juhul häärberi sisse. Izanagi nõustus tingimusega. Ta ootas terve päeva, kuid siis tabas teda äkitselt halb eelaimdus. Ta murdis oma juukseammilt ühe pii, süütas selle tõrvikuks ja hiilis majja. Oma õuduseks leidis ta sealt Izanami surnukeha. Izanami oli eelnevalt ilmunud

tema ette oma algse kujul ilusa naisena, kuid nüüd oli ta mädanev laip. Kaheksa maokujulist pikse-*kami*'t olid sündinud laibast ning olid endiselt kinnitud jäänustele. See vaatepilt tekitas Izanagis nii palju vastikust, et ta pillas oma tõrviku ja põgenes. Tõrviku kukkumise heli äratas Izanami ning ta lubas maksta mehele usaldamatuse eest kätte. Naise käsul hakkasid hirmunud leske jälitama Yōmi nõiamoor ning piksejumalused.

Izanagi aeglustas nõiamoori liikumist. Ta viskas maha oma uhke peakatte, mis muutus viinamarjakobaraks. Nõid võttis kobara üles ja hakkas sööma. Seejärel viskas Izanagi maha oma teise kammi, millest said bambusevõrsed, mida nõid samuti söi. Siis saatis Izanami talle järele kaheksa piksejumalust ja kaks tuhat viissada sõdalast. Izanagi lõi nad jooksu pealt oma mõõgaga tagasi. Seejärel jõudis Izanagi Yomotsu Hirazaka mäekurule, kus kasvas kolme virsikut kandev puu. Ta varitses oma jälitajaid ning sundis nad virsikute abil taanduma. (Arvatavasti kasutas ta virsikuid sellepärast, et need sümboliseerisid elu ja vastandusid surmale. See idee pärineb Hiinast.) Izanagi tunnistas oma võlga viljade ees. Ta kuulutas need pühaks ning andis viljadele ülesande kaitsta Rootasandike Keskmaa inimesi.

Lõpuks otsustas Izanami ise oma abikaasat jälitada. Izanagi veeretask suure kivi Yōmi'sse viiva mäeraja ette. Izanagi ja Izanami seisid kummalgi pool kivi ja lahkusid teineteisest. Izanami vandus, et tapab kättemaksuks iga päev tuhat Rootasandike Keskmaa inimest. Izanagi vastas, et seab üles tuhat viissada sünnitusmaja, nii et sünnib rohkem inimesi, kui surm võtab. Sellest ajast alates tuntakse Izanamit kui Yomotsu-ō-*kami*'t – Yōmi Suurt Jumalust. Yōmi sissekäigu ees on endiselt kivi, mida kutsutakse Yōmi-Ust-Tõkestavaks-Suureks-Jumaluseks ja mis asub Izumo piirkonnas Ifuya kurus.

Izanagi taipas, et kõik surnutemaale oli ta mustaks teinud. Ta läks väikese jõesuudme äärde, et ennast puhastada. Jõgi asus Tachibana lähedal Himuka piirkonnas Tsukushi (Kyushu) saarel. Ära võetud riietest sündis veel *kami*'sid ning kui Izanagi pesi end jões, sündisid sellest pühast puhastamisest veel neliteist *kami*'t – esmalt saastamise *kami*'d ja seejärel puhastamise *kami*'d.

Viimased kolm last sündisid siis, kui Izanagi pesi oma vasakut silma, paremat silma ja lõpuks nina. Esimesele neist, kelle nimi oli Amaterasu-ō-mikami ja kes oli naissoost, andis ta oma kalliskivikee ning määras ta Takamagahara (kõrge taeva tasandiku) valitsejaks. Paremast silmast sündinud poisilapse, Tsukiyomi-no-mikoto, määras ta vastutama öö eest. Viimase ninast sündinud lapse, Susano-wo, määras ta vastutama mere eest. Kuid Susano-wo ei asunud oma kohustusi täitma. Ta nuttis ja kaebles, nõudes pääsu Yōmi'sse, et näha oma ema. Izanagi oli maruvihane, kuid lubas lapsel ühineda Izanamiga Yōmis, aga võttis ära talle määratud positsiooni. Lühidalt peale seda taandus Izanagi oma ametist, et elada Taga's, mis asus Afumi's.

Enamik õpetlasi on ühisel arvamusel, et Izanagi ja Izanami lugu pole loomismüüt piibellikus tähenduses – loos ei tekitada inimesi, loomi ega taimi. Loos mainitakse hoopis poliitiliste jaotuste nimesid (saarte ja provintside nimesid), mis olid tuttavad Yamato dokumentide kopeerijatele⁵. Kui poliitilised jaotused on määratud, asustatakse piirkonnad jumalustega. Inimeste, taimede ja loomade olemasolu on iseenesestmõistetav. Järelikult on müüdi poliitiline tähendus – müüt kirjeldab seda, kuidas määratakse võim ja kes seda teeb. Müüdi tegelased pole mitte „loojad”, vaid piirkondade määrajad, kes esitavad ümberlückkamatu argumendi sellest, kuidas Yamato õukond on ühest küljest seotud taevase maailmaga ja teisest küljest inimeste maaga. Yamato asukad vajasisid kogu oma jõudu, kavalust ja veenvaid argumente, kindlustamaks, et valitsusüksused jäid nende mõju alla. Arheoloogiliste uuringute ja poliitiliste andmete põhjal on teada, et mõju omamine teatud piirkonnas polnud iseenesestmõistetav ning seda polnud kerge saavutada ega säilitada. Seega pole üllatav, et tol ajal elanud inimesed kirjeldasid ka paljudes oma müütides, millised alad kuulusid kellele.

Teine oluline läbiv teema on seotud esimesega. Kui jaapanlased sattusid Hiina konfutsianismi mõju alla, õdnestas see tugevalt naiste poliitilist ja sotsiaalset tähtsust. Konfutsianismis (ja samuti budismis) polnud kahtlustki, et naised on alamad. Teisest küljest on aga kõik kolm Jaapani saarte põliskultuuri tunnistanud meeste ja naiste suuremat vastastikkust seotust ja poliitilist võrdsust. Okinawa kultuuri puhul on need ideed olemas ka praegu, Jaapani ja Ainu kultuuri puhul olid ideed olemas, aga pole enam aktuaalsed. Izanagi ja Izanami müüdis on viiteid naiste alaväärsuse kohta – vormitu Hiruko sünd ja Izanami pagendamine saastunud surnutemaale. Need müüdi lõigud viitavad Hiina ja teiste kultuuride mõjudele, kus mehi tähtsustatakse rohkem. See omakorda viitab pingele puhta ja ebapuhta vahel, millel põhinevad šintoismi religioossed ideed. Puhas toit ilmneb ebapuhtast mullast. Puhtad mehed peavad läbi käima ebapuhaste naistega. Surmast ja lagunemisest saavad alguse rohelised võrsed ja uus elu. Kõik kolm mainitud motiivi põimuvad selles müüdis. Kui jätta kõrvale poliitilised muutused Yamato's (ajal, mil kirjutati müütilised tekstid, polnud naisvalitsejad enam võimupositsioonil), siis ideoloogilised pinged elu ja surma, puhtuse ja saastamise ning meeste ja naiste vahel panid aluse Jaapani ideoloogiale järgnevatel sajanditel. Seega on märkimisväärne, et peamised müüdis mainitud jumalused – Amaterasu, Tsukiyomi, Susano-wo, Takemikazuchi, Ukemochi – sünnivad nii, et nad ei puutu kokku oma ema seksuaalorganitega. Mehi tähtsustava maailmavaate kohaselt säilitavad nad oma puhtuse ja *kami* (siinkohal on sõna „*kami*” omadussõnalisel tähenduses).

5 Enne trükkimise leiutamist tuli dokumente kopeerida käsitsi.

Lõpuks tasub panna tähele, et vanemad jumalused, kes eelnesid Izanagile ja Izanamile, on suures osas passiivsed (Takamimusubi on erand). Kui vanemad jumalused on kord tekkinud (mõnede õpetlaste sõnul sümboliseerivad vanemad jumalused maailma ja selle jõudude loomist), siis nad pole enam müütides esikohal. Nooremad jumalused, kes tekkisid Izanagi ja Izanami ühendusest, omavad palju aktiivsemaid rolle. Neid hakatakse justkui kummardama ning neile eelnenud jumalused jäävad varjatuks. (Isegi pärast Izanami surma peetakse tekkinud jumalusi võrdväärselt nii Izanami kui Izanagi järglasteks.)

Izanagi ja Izanami müüdis kirjeldatud elemente võib leida üle kogu Euraasia mandri, nii nagu Yamato-takeru ja Ōkuninushi müütide puhul. Paljud spetsiifilised motiivid (allmaailma küllastamine, loovjumalanna muutumine surmajumalannaks, kolme asja viskamine jälitamise takistamiseks) leiduvad ka Euroopa müütides. Teisi motiive – vend ja õde panevad koos millelegi aluse, jumalused sünnivad kehaosadest – võib leida üle kogu Kagu-Aasia. Sarnasused võivad olla seotud rahvastiku rändamisega, aga võivad olla tekkinud ka inimhõimude universaalsete arhetüüpide tulemusena, esindades justkui müütilist versiooni põhimõttest, et „suured mõtlejad mõtlevad sarnaselt”.

Tõlgitud raamatutest *Handbooks of World Mythology* ja *Handbook of Japanese Mythology*. Michael Ashkenazi. Oxford University Press

Eesti keelde tõlkinud Andres Tamm

Allikad ja täiendavat lugemist

- Aston, William G., trans. 1956. *Nihongi*. London: Allen and Unwin.
- Davis, S. Hadland. 1913. *Myths and Legends of Japan*. London: George Harrap. Facsimile edition 1992, New York: Dover Publications. *Annotated Collection of Legends, Folktales, and Myths*.
- Katō, Genchi. 1908. “The Ancient Shinto Deity Ame-No-Minaka-Nushi-No-Kami Seen in the Light of to-Day.” *Transactions of the Asiatic Society of Japan* 36:139–162.
- Namahira, Emiko. 1977. “An Analysis of ‘Hare’ and ‘Kegare’ in Japanese Rites of Passage.” *Minzokugakku Kenkyu* 40: 350–368.
- Philippi, Donald, trans. and ed. 1968. *Kōjiki*. Tokyo: Tokyo University Press.
- Sasaki, Kiyoshi. 2000. “Amenominakanushi no Kami in Late Tokugawa Period Kokugaku.” Tokyo: Institute for Japanese Culture and Classics, Kokugakuin University. <http://www.kokugakuin.ac.jp>.

Kärt Tammjärv

Simeoni Sundja

Helena Pruuli

Teater NO61, Sakala 3, Tallinn
www.no99.ee

